Adres redactie en administratie:
Bureau Hoofdraadsman,
Coornherthuis,
Hoofdstr. 84, Driebergen
Telefoon 03438-2878
Redacteur A. Zoetebier
Hoofdraadsman

EGO

MAANDBLAD VAN DE HUMANISTISCHE GEESTELIJKE VERZORGING VOOR MILITAIREN. NR. 2 FEBRUARI 1974 — 13e JAARGANG

Abonnementsprijs ƒ 6,— per jaar, te storten op postgirorekening 480414 t.n.v. Hoofdraadsman Humanistische Geestelijke Verzorging te Driebergen. Militairen ontvangen het blad op aanvraag zonder betaling.

Hoe staat het met gezags- en rechtshandhaving?

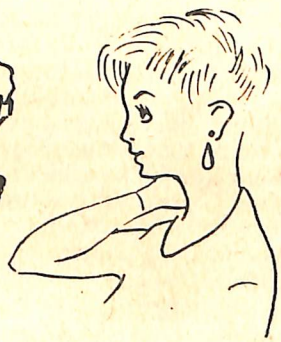

Informatie van Mr. M. G. Rood over ontwikkelingen in onze maatschappij op dit gebied
(blz. 3, 4 en 5)

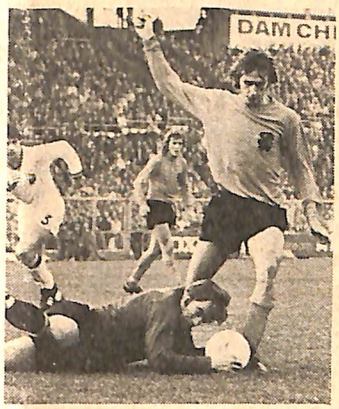

WE GAAN NAAR MÜNCHEN?

Wim Jesse ziet 't nog niet zo zitten
(blz. 10 en 11)

★★★★★★★★

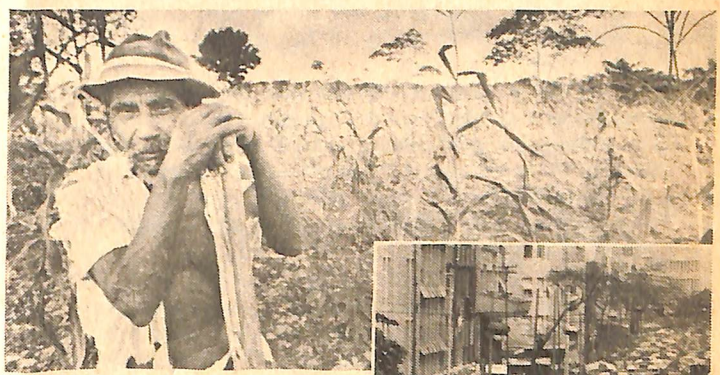

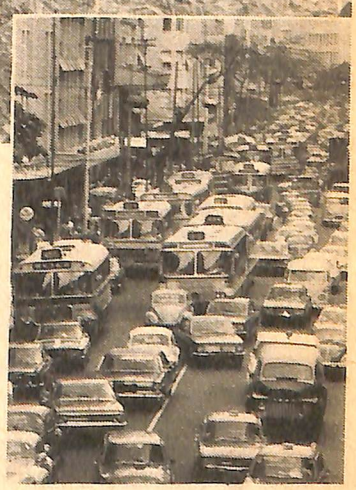

HEAVY TRAFFIC NET GEEN DISNEY

Leuke tekeningen, maar toch . . . (blz. 8 en 9)

Vaste medewerkers:

Jan Haasbroek
Wim Jesse
Peter J. Morée
Rien Robijns
Bert Vuijsje
Dick Zaal

Noord-oost Brazilië

Urs Kluyver vertelt over zijn tocht door Zuid-Amerika
(blz. 6 en 7)

TER NADERE INFORMATIE

Paul Turken schrijft in het januari-nummer van „Twintig" zijn artikel „Mens, humanist en krijgsmacht" naar aanleiding van de bijeenkomst, die eind november 1973 in het Coornherthuis te Driebergen is gehouden over onze nota „Mens en Krijgsmacht".

In zijn beschouwing stelt Paul Turken o.m. dat de humanistische geestelijk verzorger niet echt een stelling heeft ingenomen op het gebied van oorlog/vrede, leger en soldaat.
Hij ziet dat als het knelpunt van de humanistische geestelijke verzorging en zegt o.m.:
„De humanist geeft begeleiding naar zelfstandigheid, maar hoeft zich niet bij voorbaat uit te spreken over zijn politieke ideeën over een aantal verschijnselen. Juist de soldaten hebben behoefte aan mensen die zich wél uitspreken. Die vanuit een eigen maatschappij-visie praten over oorlog-vrede, over vraagstukken van samenleving, macht, leger en soldaat. Juist van de gevo-mensen verwacht de soldaat een aanzet tot discussie hierover.
Het lijkt me voor ons onvoldoende als het maatschappij-krities zijn van de humanist voornamelijk blijkt uit het maatschappij-krities maken van ons, de soldaten." Gaarne wil ik een poging doen om zo mogelijk enige misverstanden uit de weg te ruimen.
Eerst nog een opmerking vooraf. In het artikel wordt soms gesproken over de humanist en dan weer over de humanistische g.v.er. Uiteraard maakt dit wel enig verschil, maar ik neem aan dat het laatste bedoeld wordt.
Uitgangspunt bij ons werk is het humanistische mensbeeld, nl. dat de mens in staat wordt geacht z e l f te kiezen, te overwegen en te beslissen met als consequentie dat hij ook verantwoordelijk wordt gesteld voor zijn daden.
Vanuit deze visie betekent dit voor het persoonlijk contact dat wij bestaande problemen g e z a m e n l ij k trachten te doorlichten, daarbij de ander ontmoetend op basis van gelijkwaardigheid en pogend hem te helpen een oplossing voor zijn problemen te vinden.
In dit contact gaat het er vooral om dat de „cliënt" zich zijn mogelijkheden bewust wordt en ontwikkelt om daarna z e l f tot een beslissing te komen.
Daarnaast houdt de raadsman zich bezig met vormingswerk in groepsverband. De opzet daarvan is dat de deelnemers worden geconfronteerd met zichzelf, de ander en de samenleving.
In dit groepswerk gaat het vaak om ethische en maatschappelijke vraagstukken, simpelweg omdat de mens nu eenmaal op de samenleving is betrokken, hij komt er niet onderuit. Deze discussie-vorm wordt juist gekozen om de deelnemer bewust te maken van zijn verantwoordenlijkheid t.a.v. de samenleving.
Uitgangspunt van het groepswerk is dat de deelnemers z e l f het onderwerp bepalen en voorzover mij bekend kan a l l e s ter discussie worden gesteld, dat is één van de fundamentele kenmerken van een democratische samenleving.
De taak van de raadsman is een sfeer te scheppen, waarin communicatie en confrontatie tussen de groepsleden mogelijk is en blijft; feitelijke informatie aan te dragen en de verschillende opvattingen tot hun recht te laten komen.
Daarbij dient als grondhouding bij de raadsman aanwezig te zijn dat de z e l f b e s t e m m i n g van elke deelnemer voorop staat.
Vanzelfsprekend heeft de humanistische g.v.er ook een eigen visie en er is geen overwegend bezwaar deze mening in het persoonlijk en groepsgesprek te laten doorklinken als daar behoefte aan bestaat, maar tegelijkertijd dient dan wel te worden gesteld dat er velerlei humanistische mens- en maatschappijbeelden bestaan en dat er bovendien t.a.v. eventuele hervormingsmethoden verschil in opvatting naar voren kan komen.
Vanuit deze opvattingen omtrent vormingswerk is uiteraard geen plaats voor manipulatie, indoctrinatie of propaganda voor eigen ideeën.
Een kritische instelling lijkt me noodzakelijk voor de humanistische geestelijke verzorging, maar zodra wij indoctrinerend zouden gaan werken op levensbeschouwelijk terrein of op maatschappelijk gebied, zijn we in feite geen geestelijke verzorgers meer.

R e d .

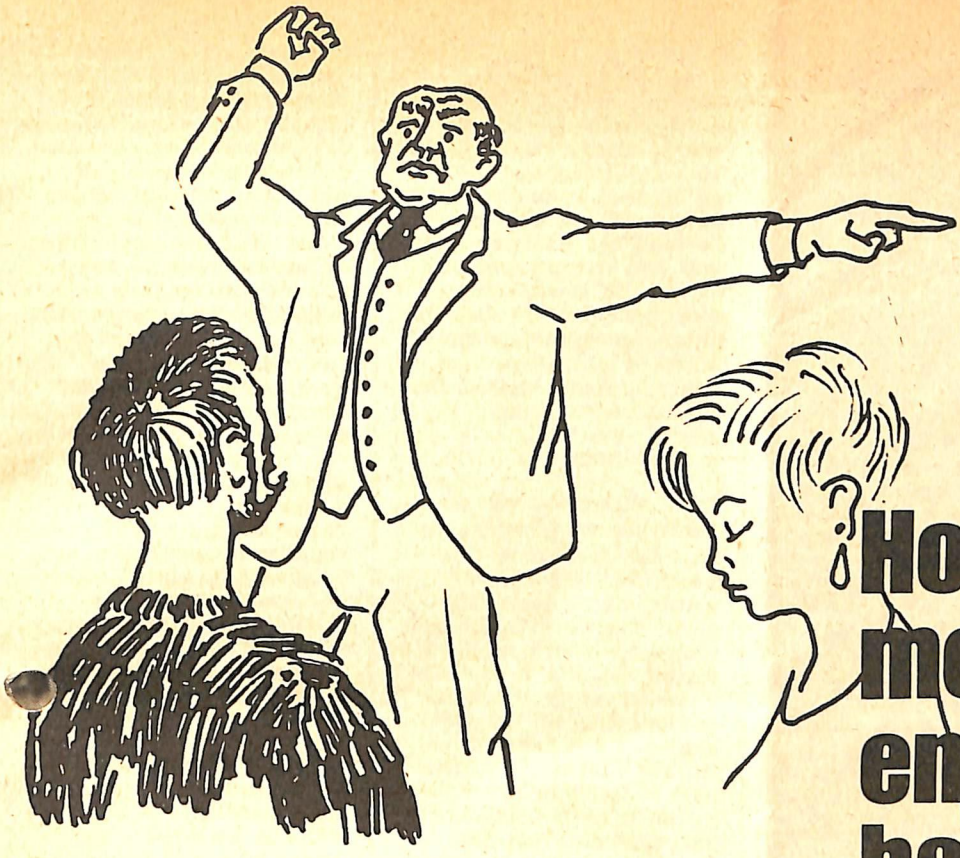

Hoe staat het met gezags- en rechts-handhaving?

Sedert vorig jaar is het gezag in onze Nederlandse samenleving sterk in discussie gekomen. In die discussie zijn de gezagshandhaving en de handhavers betrokken. Dezelfde discussie hield zich later ook bezig met de rechtshandhaving en de handhavers. Bij een bespreking van deze zaken begin ik met het gezag. Het lijkt mij juist eerst te omschrijven wat daaronder verstaan wordt. Vervolgens komt de gezagshandhaving en de instantie die dat gezag handhaaft, aan de orde. Daarbij wordt aandacht gegeven aan de veranderingen in de gezagsstructuren. Tenslotte kom ik op het recht, de handhaving daarvan en degeen wiens taak dat is, de rechter.

Wat is gezag?

Het woord gezag dekt twee begrippen. In de eerste plaats betekent het „het te zeggen hebben". In de tweede plaats staat het voor „overwicht". Iedere samenleving kent gezag, d.w.z. een ordeningsbeginsel voor menselijke verhoudingen. Een samenleving zonder dat beginsel zal m.i. uit elkaar vallen en het is dan ook frappant om te zien dat door de eeuwen heen, gezag in deze betekenis heeft bestaan, zij het uiteraard in zeer verschillende patronen. Gezag in deze betekenis is dan: beslissen, de doorslag geven. Menselijke verantwoordelijkheid voor eigen daden en tegenover een medemens zal er noodzakelijk toe leiden dat in de samenleving een bepaalde instantie bekleed wordt met gezag, d.w.z. beslist. Dikwijls wordt deze instantie (dus de handhavers van het gezag) geïdentificeerd met het gezag zelf. Die instantie heeft in die zelfde samenleving de macht gekregen om zijn gezag te handhaven, om zijn beslissingen af te dwingen. In iedere vorm van menselijke gemeenschap en in vrijwel iedere kring daarbinnen zal er aldus een beslissende, met gezag beklede instantie zijn. Dat is zowel in het gezin, in de arbeidsverhouding, de vereniging, de kerk en de politieke partij zo. Dat is in het geheel van een staat niet anders.
Nu heeft het gezag nog een andere betekenis ook, te weten overwicht. In die zin moet het steunen op persoonlijkheid. Het kan berusten bij iemand die niet de macht heeft om het te handhaven, bijvoorbeeld een vriend, een geestelijk verzorger. Maar omgekeerd is het uiterst gewenst dat de gezagsinstantie van zojuist dat overwicht heeft. Dat geldt dan net zo goed voor de leraar, de voorzitter of de patroon. Hun gezag moet steunen op hun overwicht en niet alleen op hun plaats in de school, de vereniging of het bedrijf. Treden er blijvende discrepanties op tussen de beide inhouden van het woord „gezag", dan is er sprake van een gezagscrisis of conflict. Als met andere woorden „het gezag" geen ontzag inboezemt en zich alleen nog maar handhaaft door naar machtsmiddelen te grijpen, faalt het. Vanzelfsprekend is duidelijk dat gezag soms machtsmiddelen te hulp moet roepen, maar de problematiek treedt aan de dag wanneer het dat alleen nog maar doet.

Patronen van gezag

Nu betekent ons uitgangspunt dat een samenleving zonder gezag en gezagshandhavers ondenkbaar is, nog niets voor de manier waarop die handhaving moet plaats vinden. Het patroon van het gezag is niet als het gezag zelf, een vast gegeven. Integendeel, wij zien dat het in de geschiedenis geenszins gelijk is geweest. En bepaald fascinerend is het te zien, hoe juist thans de opvattingen over gezagshandhaving, veranderen, doch daarover straks. In de rechtsgeschiedenis plegen wij terug te gaan tot de Romeinse tijd waarin immers al een zeer uitgewerkt rechtsstelsel bestond. In die tijd nu was de vader en echtgenoot bekleed met absolute macht over kind en vrouw. Hij had zelfs ten aanzien van zijn kinderen het zogenaamde ius vitae ac naecis (het recht van leven en dood). Hij kon zonder aan iemand verantwoording verschuldigd te zijn, bepalen of zijn kind zou leven of gedood worden.
Eeuwenlang heeft dat patroon de gezagsverhoudingen beheerst. De van boven, van vader, komende leiding werd ook buiten het gezin, bijvoorbeeld in de werkverhouding overgebracht. De heer-slaaf verhouding en de meester-knecht relatie kennen dezelfde wortel. De kerken die hun god presenteerden als een op schaal vergrote vader, namen het patroon over. Bij hen werd het gezag geladen met een mystieke inhoud. Het kwam

Hoe staat het met gezags- en rechtshandhaving?

Vervolg

immers van god en werd alleen al daardoor een onaantastbare zaak. Het enkele van boven opleggen gold al als rechtvaardiging op zich zelf.
In dat patroon is een ongelooflijke omwenteling gekomen. Maar die omwenteling heeft zich niet gelijktijdig in alle vormen van menselijke gemeenschap voltrokken. Vrij algemeen neemt men aan dat de industrialisatie[1] de grote stoot heeft gegeven voor de verandering in de arbeidsverhouding. Daar is de werkgever al lang niet meer de vader die eenvoudig bepaalt wat er gebeurt, ook ten aanzien van het privé-leven van zijn werknemers. Voor de eenzijdige structuur die naar boven gericht was, is een overlegstructuur in de breedte in de plaats getreden. Natuurlijk blijft de leiding het voor het zeggen hebben, doch niet meer alleen omdat zij aan de top staat.
Dit veranderde klimaat in de werksfeer is a.h.w. weer teruggekaatst naar de gezinssfeer, waarvandaan het autoritaire patroon eerst gekomen was. De tijd van „wat vader doet, is altijd goed", ligt definitief achter ons. Zowel tegenover zijn vrouw als tegenover zijn kinderen is vader zijn positie als alleenheerser kwijt. De vrouw heeft haar zelfstandigheid gekregen en maakt deel uit van de twee-hoofdige leiding. De kinderen zijn geen bezitting meer, maar erkend als eigen personen; zij hebben recht op eigen ontplooiingsmogelijkheden gekregen. Zij worden niet meer bevolen door vader. Overleg en uitleg hebben een plaats gekregen in het opvoedingsklimaat, hetgeen uiteraard niet wil zeggen dat er geen gezag van vader of moeder meer is. Het is alleen gezag geworden dat zich waar moet maken en niet meer door het enkele opleggen, geldt. Deze zelfde ontwikkeling richt zich sedertdien op andere samenlevingsvormen. Juist nu is de ontwikkeling in de kerken, zeker in de uiterst patriarchaal geleide r.k. kerk, een treffend voorbeeld. Maar wij zien deze zelfde gezagspatroon-wijziging ook in de politieke partijen optreden en sinds zeer kort is zelfs de krijgsmacht aan de beurt gekomen.

Gezag in de samenleving

Beziet men die verandering in de patronen van gezag, dan is nauwelijks denkbaar dat het patroon in de samenleving als geheel, onveranderd zou kunnen blijven. Het gezag van de politie en de ambtelijke gezagsdragers (burgemeester, officier van justitie, minister) zal zich niet kunnen handhaven als alleen geldend omdat het van boven komt. Waarom?
Ik zou daarvoor vier oorzaken willen aanwijzen.

1. Het eind van de vadercultuur.

Zoals hiervoor al uiteengezet, is de vader als autoritaire, alles alleen beslissende figuur verdwenen. Hij heeft geen plaats meer in het gezin, hij vervult geen functie meer in de werkverhouding. Hij heeft als god ook zijn functie verloren.[2] Het identificatie-object dat vader was, wijkt terug. Wij zijn op weg naar de „Vaterlose Gesellschaft".[3] De verticaal, als pyramide, gestructureerde cultuur maakt plaats voor de horizontaal gestructureerde, de citroen. De cultuur waarin een elite bestond, die omdat zij elite was, aan de top stond, verdwijnt. De massa-communicatiemiddelen hebben die elitaire gezagsdrager ontmaskerd als doodgewoon mens die fouten maakt. De regent heeft afgedaan; hij is door T.V. en krant „ontmythologiseerd".

2. De hoge graad van ontwikkeling en scholing.

Doordat steeds meer — voornamelijk jonge — mensen steeds meer onderwijs en vorming krijgen, verdwijnt de tegenstelling tussen een kleine ontwikkelde en een grote, onontwikkelde groep. Volgens gegevens van het Centraal Bureau voor de Statistiek[4] nam in 1960 van de jongeren tussen 12 en 19 jaar, 63 pct. deel aan een vorm van voortgezet onderwijs. Van de toen 65-jarigen of ouderen, had 95 pct. niet meer dan lager onderwijs gehad. De grotere kennis, nog gesteund door de voorlichting over andere samenlevingspatronen die de massacommunicatiemiddelen geven, leidt ertoe dat het op gezag aannemen, sterk in kracht afneemt. Vader en moeder merken dat thuis, zelfs de tot voor kort onaantastbare onderwijzer voelt dat op school. De officiële gezagsdrager voelt het op straat. Men wenst nu uitgelegd te zien waarom iets wordt verboden of juist toegestaan, terwijl die uitleg niet gevraagd of gegeven placht te worden.

3. Er is een eigen jeugdcultuur.

De jonge mens is maatschappelijk volwassen geworden. Hij heeft meer geleerd, hij wordt beter geïnformeerd. Hij leeft in een welvarend land en is daardoor minder afhankelijk. Hij is ontdekt als afzetpubliek.
Er is een eigen jongerenmode, eigen vervoermiddelen voor jongeren, aparte tijdschriften, muziek, dans. De jongere van vandaag kan niet meer afgemeten worden aan het beeld van de jeugdbeweging van een generatie terug. De volwassene die zich door deze eigen cultuur in zijn waarden bedreigd voelt, heeft de neiging daardoor de problematiek van de jonge mens te ontkennen. Hij doet dat defensief door te stellen dat er niets nieuws onder de zon is omdat jonge mensen altijd in protest zijn geweest. Daarmee tracht hij te stellen dat in de jongerencultuur van vandaag niets bijzonders is te vinden. Hij doet het ook agressief door met een vergelijking waarvoor hij zelf vroeger demonstreerde, te stellen dat de jonge mens van vandaag verwend is, alles heeft en zich niet echt voor iets druk maakt.
Ik dacht dat die beide houdingen voorbij zien aan de geweldige ontwikkeling in de maatschappij sinds de laatste vijfentwintig jaar. Daardoor is iedere vergelijking van de volwassene met zijn eigen jeugd bij voorbaat tot mislukking gedoemd, ook al kan uiteraard erkend worden dat generatie-tegenstellingen op zich zelf altijd wel bestaan hebben. Die erkenning echter brengt ons niets verder wanneer wij niet gelijktijdig de verschillen in tegenstellingen toen en nu signaleren.

4. De cultuur richt zich meer en meer op de vrije tijd.

De volwassene van vandaag is groot geworden in een tijd, waarin arbeid in hoog aanzien stond. Spreekt men over jongeren die protesteren, dan wordt zelden nagelaten hen te kwalificeren als „arbeidsschuw". Die schuwheid is denigrerend bedoeld, omdat in het cultuurpatroon van de volwassene, de arbeid ethisch hoog gewaardeerd wordt en vrije tijd als ledigheid een lage waardering heeft.
De tendens in het arbeidsproces is sterk automatiserend. Reeds binnen deze generatie voorziet men een werkweek van 3 of 4 dagen, dus een steeds grotere

hoeveelheid vrije tijd. Reeds nu richt de industrie zich op de vrijetijdsbesteding, waar een wereld naast die van de arbeid ontstaat. Reeds nu zijn de idolen van de jongeren geen „helden van de arbeid" meer. Meer vrije tijd zal meer mensen vaker op straat brengen en daarmee nieuwe eisen stellen aan de handhaving van het gezag

Hoe staat het nu met de gezagshandhaving?

Het gezag in de samenleving wordt nog vrijwel geheel op de „vader-manier" gehandhaafd. De ambtsdragers die in hun functie zijn benoemd (burgemeester, minister, commissaris van politie) kennen nog geen overlegstructuur, geven zelfs meestal weinig of geen uitleg. Zij zijn nu eenmaal [illegible] een plaats gezet waar zij [illegible] gezag moeten handhaven en zij zien het als hun plicht dat te doen zonder communicatie daarover toe te staan. Zo beschouwd, blijft het patroon van dit gedrag nog sterk achter bij dat in gezin, werk en kerk.
Wanneer wij aannemen dat de verandering in dit patroon noodzakelijk is, rijst de vraag hoe die verandering te realiseren valt. Daarbij kan men denken aan de regels zelf, volgens welke gezag wordt gehandhaafd en aan de mensen die het moeten doen. Hoewel ik geloof dat beide veranderingen behoeven, zit het meer in de mensen dan in de regels. Er heerst nog een klimaat, dat openheid schuwt, communicatie mijdt en verantwoording weigert en dat is een beletsel op de [illegible]g naar verandering. De [illegible]waliteit van gezag zit niet in zijn onfeilbaarheid (die meebrengt dat fouten altijd ontkend worden), doch in zijn bereidheid rekenschap af te leggen. De gezagsdrager zal van het voetstuk, waarvan de massa-communicatiemiddelen hem toch vrijwel beroofden, moeten afstappen en kunnen twijfelen, niet in de laatste plaats aan zich zelf en de ethische rechtvaardiging van zijn gezagsuitoefening. Als gezag, zoals sommigen menen door in discussie te komen, alleen al ondermijnd zou worden, is het geen werkelijk gezag, maar een fictie daarvan.

Recht en rechtshandhaving

Kan het recht, kunnen de regels (die natuurlijk ook veranderd moeten worden) een beletsel zijn voor de noodzakelijke klimaatsverandering? M.i. niet. Recht is het geheel van ordeningsregels in de samenleving. Omdat die ordening doelgericht is, heeft het recht twee grondbeginselen, te weten rechtvaardigheid en doelmatigheid. Doel moet zijn de bevordering van het algemeen welzijn, derhalve van het belang van allen, die deel uitmaken van de rechtsgemeenschap in kwestie. De rechtvaardigheid brengt mee, dat gelijke regels gelden voor gelijke gevallen en dat daarmee het genoemde doel wordt nagestreefd.
Rechtsregels worden gewijzigd, wanneer de maatschappij daaraan behoefte heeft. Het recht is veeleer dan een drukkend keurslijf, een soepel geheel van telkens veranderende regels. Zij houden ontwikkelingen niet tegen, al kan de verandering wel eens traag tot stand komen. Maar nu zou de wijziging op zich zelf nog weer van boven af opgelegd, gedecreteerd kunnen worden. Wij zien echter de laatste tijd zeer regelmatig dat overleg gepleegd wordt, niet alleen met volksvertegenwoordigers maar ook met belanghebbenden, als regels die hun regarderen, verandering behoeven. Regels voor gezagshandhaving, regels voor politie-optreden kunnen uiteraard net zo veranderd worden.

En de rechters?

De rechter moet beoordelen of de regels overtreden zijn en hoe ernstig die overtreding is. Hij is daar voor opgeleid, hij is volstrekt onafhankelijk en daardoor is zijn onkreukbaarheid gewaarborgd. Algemeen neemt men in ons land aan dat jury- of lekenrechtspraak niet te preferen is boven ons systeem van beroepsrechters. En ik aarzel niet die mening te onderschrijven. Wij hebben bij het nieuwe patroon van gezagshandhaving, dat nodig is, gezien dat er een meer open sfeer moet ontstaan, een bereidheid zich te verantwoorden als gezagsdrager om aldus werkelijk ontzag in te boezemen. Maar dat geldt niet alleen voor de administratieve gezagsdrager als de burgemeester of de politiechef. Ook de rechter is een gezagsdrager, weliswaar van een ander soort dan de administratieve, maar hij handhaaft het recht en heeft

daardoor een gezagspositie. Nu is het duidelijk dat de verantwoording van de rechter ook andersoortig moet zijn dan die van de burgemeester. Hij is immers geroepen een geschil te beslissen en zijn beslissing moet dan ook het einde van het geschil betekenen. Ter discussie stellen van die beslising zal vermoedelijk betekenen dat er geen einde is en zou ons systeem van onafhankelijke rechtspraak zelf omver gooien.
Maar dat er ook op de rechter openbare controle is, net als op degene die een publieke functie uitoefent, is evident. De Grondwet zelf schrijft openbaarheid van een proces en zeker van een uitspraak voor. De rechter moet zich op die manier al lang verantwoorden, maar door in zijn vonnissen nauwelijks duidelijk te maken waarom hij oordeelt zoals hij deed, werkt hij niet aan een echte openheid mee. De beoordeling door de rechter van de samenlevingssituatie en zijn daaruit voortvloeiende oordeel over de zwaarte van de ene overtreding ten opzichte van de andere, blijft verborgen. Wanneer een vrij kort geleden gehouden opinie-onderzoek uitwijst dat een groot percentage ondervraagden twijfelt aan de objectiviteit van de rechter, is dat voor de samenleving als geheel een zorgelijk verschijnsel. Zonder ook maar een ogenblik die twijfel te delen, moet ik wel stellen dat het vermijden van openheid, het min of meer versluierd werken tot dat oordeel kan leiden en dus terugslaat op de rechters zelf. Het zeker als persoon deelnemen aan discussies over rechtshandhaving kan meehelpen een gevoel van onbehagen, voortkomend uit onbegrip, te doen verdwijnen. De rechter die zulks als particulier doet, maar ook de rechter die ambtshalve de pers te woord staat, die de T.V. in zijn zaal laat kijken, helpt de zo broodnodige informatie te geven aan een publiek dat doorgaans zo weinig weet van de rechtstoepassing van de rechter zich dat niet eens realiseert. En bovendien zal de rechter uiteraard tegenover zich zelf steeds weer verantwoording afleggen, waarom hij oordeelt als hij doet, waarom hij A zo en B anders straft.

Slot

Humanisten kunnen, meen ik, geen moeite hebben met een nieuw patroon van gezag nu zij de humanisering van de samenleving begroeten als een grote vooruitgang. Ziet men de overheid als een instantie door ons zelf ingesteld, om namens ons het gezag te handhaven, dan ligt voor de hand dat die overheid zich aanpast aan de tendens naar andere gezagspatronen.
Maar ziet men gezag als van buiten deze wereld opgelegd afkomstig van god, dan is de enkele kritiek daarop al ondermijnend. De Nijmeegse hoogleraar prof. mr. D. van Eck ziet dan ook[6] juist in de secularisering van de samenleving de bron van alle moeilijkheden. In zijn ogen is respect voor gezag, zoals dat vroeger bestond vanzelfsprekend; het komt immers van god en is dus even onaantastbaar.
Wie zo redeneert, miskent de steeds verdergaande democratisering van onze samenleving. Daarin is de gezagsdrager een specialist als een andere specialist. Hij is gekozen of benoemd, maar ontleent zijn gezag daaraan. En hij zal het alleen kunnen handhaven als hij het waar maakt, als hij het voor het zeggen heeft omdat hij een verstandige, gezaghebbende visie heeft, waarvan hij bereid en in staat is uitleg te geven. De mondige moderne mens verdraagt een andere gezagsuitoefening binnenkort niet meer.

M. G. ROOD

[1]) Sommigen menen dat Henry Ford door de lonen van zijn arbeiders te verdubbelen en hen daardoor tot consumenten te maken, de werkelijke stoot heeft gegeven.
[2]) Te denken valt aan de god is dood gedachte, zie Altizer en Hamilton, „Radicale theologie en de dood van god" en de door hen vermelde schrijvers, waaronder natuurlijk Nietzsche.
[3]) A. Mitscherlich „Auf dem Wege zur vaterlosen Gesellschaft".
[4]) De ontwikkeling van het onderwijs in Nederland, deel I, tabel 2, 1966.
[5]) J. Dumazedier „Vers une civilisation du loisir?"
[6]) Interview in Het Vrije Volk d.d. 3 mei 1967.

Honger in het Noord-oosten van Brazilië

Wat een toestand.
Daar zit ik nou in de „hoofdstad" van het noordoosten, Recife.
Het Mecca voor de nordestinos vooral voor hen die werkloos zijn en/of honger hebben. Mecca no 2 is Sao Paulo, maar dat ligt gelukkig erg ver weg. Gelukkig, omdat de mensen hier (de arme-) denken, dat dat bovendien in het paradijs ligt. En afgezien van het feit, dat daar massa's nordestinos net zo werkloos zijn als hier, maar voor hun brood meer moeten betalen, is Sao Paulo met zijn 8 miljoen inwoners wel zo ongeveer mijn idee van het anti-paradijs.
Ik heb al aan een paar mensen hier uitgelegd, wat ik ervan vind; mensen die me vertelden dat ze daarnaartoe willen. Mensen, die hier werkloos zijn en onder marginale omstandigheden leven.
Hoe leg je zulke mensen zoiets uit? Die hebben een droom nodig.
Maar omdat ze altijd op de rand geleefd hebben, op zoek naar het volgende klusje voor het volgende broodje, omdat hun bazen ze eeuwenlang verboden hebben om te denken, hebben deze mensen geen enkel organisatietalent.
Ze hannesen wat, in de hoop dat het eens beter wordt. De meesten zijn analphabeten zodat ze geen kans hebben om verder te komen. Ze slapen buiten, hebben lompen om hun magere lijf en kunnen daarom geen „beter" werk vinden.
Sommigen vertelde ik, dat de staat 's avonds gratis alphabetiseringscursussen geeft. Dat wisten ze niet. Maar ze hebben de avond ook nodig om eventueel een klus te versieren, dus hebben ze geen tijd voor zoiets. Of ze zien gewoon niet in, dat zoiets zou helpen. En misschien helpt het ook niet, maar ze leren er eventueel wat georganiseerd-denken door.
De cirkel is perfect vicieus en daardoor loop je hier permanent met je handen in het haar.
Hier in het noordoosten wordt enorm geïnvesteerd, de regering verleent geweldige belastingfaciliteiten aan ondernemingen uit Sao Paulo of het buitenland. Daar profiteren dan die firma's van, die ijsjes of bonbons fabriceren en verregaand geautomatiseerd zijn. Die draaien met zó weinig mensen, dat de gefinancierde investering er zeer snel uit is en het bedrijf de rest van de termijnen op haar lauweren rustend, met edelmoedige gebaren kan afbetalen. Dat op deze manier de gepropageerde bedoeling om werkgelegenheid te verschaffen, de mist ingaat is van secundair belang.
De streek om Recife is het gebied van Brazilië, waar het meeste honger geleden wordt. Vanochtend kwam ik in Ribeirao aan, 85 km van Recife.
4000 inwoners, die allemaal direct of indirect van suikerriet leven. Een massa winkeltjes die een schamel aanbod hebben. Massa's mannen, die niks te doen hebben en maar op straat zitten of liggen; schrikbarend veel geschiften, misvormden en mageren.
Het hele gebied is opgeofferd aan suikerriet-monocultuur. Honderen vierkante kilometers sappig-groen, wuivend riet lijken op welvaart te wijzen en de paar families, van wie die grond is, zijn dan ook niet arm.
Maar de eerste mensen, die ik tegenkwam toen ik door de velden ging lopen, een klein mager mannetje en zijn ondermaatse zoontje, allebei met een reuzenschoffel op de schouder, keken niet alsof ze goed doorvoed waren.
Ik bood ze kaakjes aan, die ik in het dorp gekocht had, maar ze wilden eerst weten hoeveel ze daarvoor betalen moesten. Cadeautjes kennen ze hier niet.
Ze werken allebei op het veld, 't jochie is 12. Pa verdient 42 Cruzeiros per week, 23 gulden en zoonlief de helft daarvan.
Een paar kilometer verderop staat een hutje tussen het riet, vlakbij een gehuchtje.
Het is gloeiend heet en ik vraag of ik even mag uitrusten op het bankje buiten (lijkt me een goeie smoes om in gesprek te komen).
De magere, treurig-kijkende man en zijn drie kindertjes staan me aan te staren. Na wat beleefdheidsvragen en een pak kaakjes kan ik de moeilijkere vragen gaan stellen. Door de permanente ondervoeding is het in deze streek erg moeilijk om een gesprek te voeren. Je moet er alles uit trekken en krijgt dan hortende antwoorden, die in dit geval nogal schokkend waren; „Nee op dit ogenblik niks te eten, had er net ruzie over met mijn vrouw, omdat 't al de tweede dag is."
„Verdien 50 Cruzeiros per week (26 gulden)."
„Ja, dat is net genoeg om langzaam dood te gaan."
„We eten maniokmeel en soms wat gedroogde vis. Melk is te duur."
„Ja er zijn hier twee koeien maar die melk is alleen voor de chef."
„Vlees, nee dat is te duur. Ziek? Hier is iedereen ziek."
Hij gaat zijn hemd halen en verzucht: „soms kàn je niet werken, maar dan dwing je jezelf ertoe anders heb je volgende week weer niks te eten."
„Dwingen moet je jezelf en dat is erg moeilijk", trok zijn hemd aan en liep naar het veld, waar de anderen lat

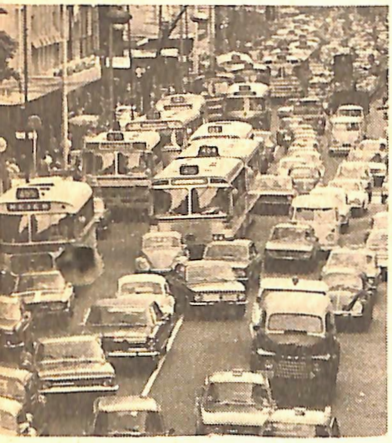

bezig waren.
12 uur per dag, 6 dagen in de week voor 26 gulden.
Tijdens zo'n gesprek moet je je beheersen om niet je spullen te pakken en weg te rennen. Er liepen twee hondjes rond, zonder een spoor van vlees om hun ribben.
Het hele gehuchtje is van de suikerfabriek en alle mensen werken ervoor. Ze zitten te ver van het stadje af, dus hun eten en andere spullen moeten ze wel in het winkeltje van de fabriek kopen. Daar liggen de prijzen wel 30 pct. hoger dan in de stad. Veel fabrieken betalen zelfs een deel van het loon in waardebonnen uit, die je alleen in de fabriekswinkel kunt inwisselen.
Je weet, dat je bedonderd wordt door de administratie, maar je kunt er niets tegen doen.
Je kunt natuurlijk ontslag nemen, maar de hele streek is één grote suikerhel en de andere werkgevers zijn net zulke gangsters als degeen, waar je net wegbent.
Hier is iedereen slaaf van de paar rijke suikerbazen. En de regering doet er niks aan, omdat die gangsters zelf in de regering zitten.
De voedingsexpert van de regering, prof. Chavez, die al 40 jaar rapporten over de ernstige ondervoedings-situatie naar de regering stuurt, is er helemaal moedeloos van. Deze 2 miljoen mensen gaan tegronde omdat ze niet in de structuurplannen voor dit gebied passen. Het is niet belangrijk, dat ze aan vreselijke ziektes lijden, verminkt worden, of doodgaan, alleen maar omdat ze honger hebben. Dat 70 pct. van de kinderen sterft beneden de leeftijd van 5 jaar.
Dat de gemiddelde leeftijd er net 30 is, kan de minister van economische zaken in Brasilia ook niet schelen; die heeft andere zaken aan zijn hoofd.
Ik loop terug naar Ribeirao, het stadje zit nog steeds vol niksdoende mannen.
Het gemeentelijke luidsprekersysteem blèrt muziek, die af en toe voor nieuws of reclame onderbroken wordt. Reclame voor luxe-zeep, die niemand hier kopen kan; men wast hier met stinkende oorlogszeep en mijn kleren ruiken daar al weken naar.
In de deur van de vakbond voor landarbeiders staat de leider, waar ik 's morgens al een lang gesprek mee had. De dikke man met zijn vrolijke hemd, kijkt me treurig aan en vraagt of ik veel ellende gezien heb.
„Tja," zegt hij, „je kunt met die mensen praten over hun problemen. Ik durf dat niet meer, omdat ze van mij hulp verwachten en ik niets kan doen."
Vakbonden zijn in Brazilië verboden, maar hij had me verteld, dat deze oogluikend toegestaan is, omdat hij tegenover de werkgevers toch machteloos staat.
Na de anderhalf uur durende busrit, kom ik knock-out in Recife terug en wil in een kroeg een kopje koffie drinken.
Daar staat een griezelig magere man de kellner te bezweren om hem een bord soep te geven. De kellner denkt er niet over, dus krijgt hij het van mij, wat de kellner volkomen idioot vindt.
Je schaamt je hier gewoon, om zo weldoorvoed en gezond rond te lopen. Maar het ergste is, dat je, als je de toestand hier onderzoekt, moet vaststellen dat dit allemaal niet nodig is. Er zou zo verschrikkelijk veel gedaan kunnen worden, maar voor de Braziliaanse regering is het belangrijker, dat er een paar figuren rijk worden. Zoals de minister van economische zaken gezegd heeft:
„De toestand in het noord-oosten is ernstig, maar we hebben nog geen tijd om die op te lossen. Eerst moet Brazilië een machtige industrie-natie worden."
Leuk hoor, om dat van je „eigen" minister te moeten horen, als je niks te vreten hebt.

URS. F. KLUYVER

HEAVY TRAFFIC NET GEEN DISNEY

Makers en bedenkers van tekenfilms mogen zich altijd in een geweldige populariteit verheugen. Niet dat iedereen zich exact de naam van zo'n tekenaar weet te herinneren, maar men weet altijd wel een bepaalde stijl te herkennen en onder te brengen. 's Werelds beroemdste tekenfilmmaker was ongetwijfeld Walt Disney, die onder de zakelijke leiding van zijn broer jarenlang de toonaangevende cartoonist was in het Hollywoodse Amerika.
Disney was de man die het aandurfde avondvullende tekenfilms te brengen; hij was de man die de begeleidende muziek net zo belangrijk vond als het produkt zelf, hij was de man die kleur mengde met geluid en daarvan één vloeiend beeld maakte. Kortom, van Steamboat Willie (1928) tot Robin Hood (1974), het is een en al crescendo (nota bene, de laatste film, Robin Hood, heeft de stijl van Disney meegekregen. Zoals bekend stierf de schepper van al die wonderlijke figuren in 1966, maar zijn studio's werken verder in de stijl die de meester zo na aan het hart lag). Disney heeft altijd op het standpunt gestaan dat zijn tekenfilms nooit en te nimmer mochten verontrusten. Geen wanklank laat zich dan ook horen zonder dat een goede fee, een rechtschapen ventje, een brave borst aanwezig is om het duchtige weerwerk te kunnen leveren. Ja zelfs wordt dikwijls het kwade (de slang in Jungle Book, de boze stiefmoeder in Assepoester, de gruwelijke heks in Sneeuwwitje) onmiddellijk een halt toe geroepen en ingedamd.
Disney's grappen waren speels, ze hadden nergens een ernstige ondertoon of het moet de hierboven aangehaalde situaties zijn, nergens werd kwaad met kwaad vergolden. Disney had geen „dirty mind", zoals de Amerikanen zo treffend kunnen opmerken, hij liet zijn publiek wel kennis nemen van het slechte in zijn droomwereld, maar hij hield dat publiek te allen tijde zijn amusementsspiegel voor. Deze (levens)stijl impliceerde dat zijn aanvankelijk voor ouderen gemaakte tekenfilms later ook voor jeugdig publiek geschikt waren.
Disney injecteerde als het ware zijn films met het droom-effect, hij schiep ze in hoog tempo. Dat is vooral te merken in zijn latere films die volgestopt waren met onwezenlijke situaties. Sneeuwwitje en Pinokkio bijvoorbeeld zijn sprookjes, die uitgebouwd door Disney zijn waanzinnig knappe dromen moeten realiseren. Hij zou die dromen later gestalte geven in het inmiddels wereldberoemde Disneyland. Een plaats waar alle figuren uit strips en films een fantasie van plastic zijn geworden. Fantastisch weliswaar, doch het spirituele ontbreekt.
Naast zijn normale tekenwerk stortte Disney zich op het werken met levend materiaal. Fameus zijn de dierenfilms De levende woestijn, De Afrikaanse leeuw en zijn speelfilms Schateiland, Davy Crockett. Dit lopen op zijpaden had wel degelijk invloed op het werk van Disney en zijn tekenaars. Want Doornroosje uit 1959 vertoonde al het realisme dat Disney de jaren daarvoor had gebruikt in zijn met echt materiaal gevoede films. De zes miljoen dollar kostende Doornroosje-produktie had bij het publiek niet het geplande effect. Disney zag de bui hangen en via de „101 Dalmations" startte hij een grandioze rentree met het door hemzelf helaas niet voltooide Jungle Book, dat in 1967 voor vertoning vrij kwam. De stijl in deze tekenfilm had weer het zwierige, het luchthartige net als in de films uit de beginjaren. Daarom is het des te pijnlijker te moeten zien hoe Heksen en bezemstelen (1971) een door zijn medewerkers onbegrepen poging is om animatie en levend materiaal te combineren. Want Disney speelde met sentiment en verbeelding; hij leidde zijn publiek met een lach en een werkelijke traan langs de afgrond van het onwezenlijke.
Deze lange Disney-inleiding geeft mij de gelegenheid eindelijk eens iets te zeggen over de tekenfilm die een breed publiek pretentieloos amusement moet bieden. In de beginjaren zestig zijn er ook met name in de Verenigde Staten tekenaars gesignaleerd die niets

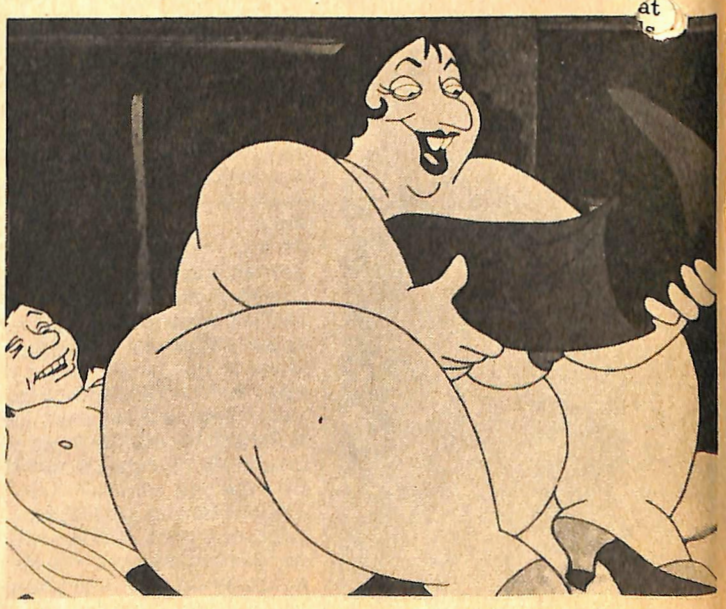

mo[illegible]n weten van het in hun [illegible]en geijkte Disney-stramien. Mensen als Crumb, Krantz, Bakshi, Jaffe, Martin haalden een alternatieve stijl uit hun flesje oostindische inkt. Weg was bij hun de mooie lijn, de fijne gedachte, het eerlijke gebed, de goede verhouding. Daarvoor in de plaats kwamen keiharde dialogen, grove lichaamsdelen, spotten met lichaamsgebreken, sexuele uitspattingen, taboes werden op de hak genomen. Anders gezegd, men schuwde de werkelijkheid niet. Disney, zei men, was een warrig figuur die met zijn hoofd in de wolken liep en die als vleesgeworden Mickey Mouse aan de poorten stond van zijn eigen dromenland. Nee, het moest nu eens uit zijn met die zoete prenten.

Met name Crumb toonde zich een onbetwiste activist. Hij werd de leider van de underground-tekenaars. De stijl was ruw, gewelddadig, niets verhullend ook. En de zich veranderende maatschappij hapte gretig in de pennevruchten van deze tekenaar. Zijn krabbels werden met werk van anderen gebundeld in „pulp-magazines": „even inkijken, dan de prullemand in".

De zich in de boeken schitterend bewegende figuurtjes van Crumb zaten gewoon te springen om te worden opgenomen als film. Steve Krantz en Ralph Bakshi deden Robert Crumb het voorstel om zijn „little Crumbies" te mogen gebruiken in een speelfilm. Crumb weigerde eerst, stemde later toe en zo werd Fritz the Cat geboren. Toen Crumb rushes zag van deze film, ontstak hij in woede en dreigde de boel plat te branden als het tweetal niet ogenblikkelijk zouden stoppen met het misbruiken van zijn karakters.

Maar Bakshi en Krantz waren al te ver heen met de produktie; zij wisten Crumb met dollars te overreden. De eenmalig opgerichte distributiemaatschappij Black Ink Films liet toen deze daverende tekenfilm 79 minuten lang op de liefhebber los. Het thema is genoegzaam bekend (New York in de jaren zestig, de maatschappij in die tijd, de alternatieve sub-cultuur, het effect dat alles heeft op zomaar iemand, en dat is dan Fritz the Cat). De film barstte bijkans van de moraal, maar was functioneel, had diepte, was ook van deze tijd. De figuren leefden voor de geïnteresseerde kijker — en die is er altijd wel — de grappen zaten vol bittere, levensechte pillen en de situaties waren herkenbaar. Gelukkig voor ons moeten filmmakers altijd meer films maken over hetzelfde onderwerp dan nodig is. Gelukkig in die zin, dat wij als publiek lekker vergelijkingsmateriaal hebben om al of niet snibbig de heren op de vingers te kunnen tikken. Steve Krantz en Ralph Bakshi waagden een tweede (weer meer kostende) poging. HEAVY TRAFFIC is het resultaat en het is geen slechte poging. Om maar het opvallendste te noemen, alle Crumb-figuren hebben het veld moeten ruimen voor bedenksels van eigen bodem. En wat is daar toch nog een hoop Disney bij! Niet storend, wel opvallend zijn de karakters van Bakshi die leentjebuur heeft gespeeld bij Oom Walt. Met name de hoofdfiguur in het verhaal, een maagdelijke, naïve, vol idealen levende jonge tekenaar, is mijns inziens zo weggelopen uit Doornroosje. Daarentegen is de versmelting van echte beelden uit het Newyorkse Manhattan met daarop geprojecteerde tekeningen van goed compositiegehalte. Daarbij is de stuwende popmuziek van ongekende kwaliteit.

Het begin en het einde van Heavy Traffic zijn goedkoop. Flippermachines vertraagd aan het werk; het paar dat aan zijn zoveelste pirouette in slow-motion bezig is, dat hoeft voor mij niet. Maar jeempie, wat een sexy-meiden kan Bakshi tekenen. Wat een situeringen ook, en wat een vondsten. Het is zo nu en dan pop-art op zijn best. Juist gedoseerd wordt de kijker overspoeld door kleur, geluid en beweging. Knap is de vondst om een oude sex-film (met Clark Gable?) te projecteren in de tekenfilm. Dat is dan als volgt gedaan: achtergrond is een modern bioscooptheater, daarop is een getekende bühne en bioscoopdoek en op dat doek de oude sexfilm. Een schitterende vondst evenals die waarin het negermeisje in de moderne snackbar geplaatst een half bezopen klant moet oppikken met het doel die in een obscuur hotelkamertje te beroven.

Ondanks die formidabele grappen, laat het totale produkt een onbevredigende leegte achter. Heavy Traffic is geen Fritz the Cat, gelukkig niet, ben je geneigd te zeggen. Het is soepel tekenwerk, dat wel, maar de allure van Fritz ontbreekt en daardoor de kracht van R. C. Crumb. Hopelijk laat hij zich nog eens vermurwen mee te werken aan een nieuwe Krantz-Bakshi-produktie.

P. J. MORÉE

„We gaan naar München...?"

Nou we weten het. Eindelijk is het Nederlandse volk verlost van die brandende vraag: welke tegenstanders wachten onze jongens in West-Duitsland.
Indien u deze zin leest zult u waarschijnlijk op uw voorhoofd wijzen en denken de brave borst die dit op papier zet is volslagen gek. Wel zo gek zijn we natuurlijk niet, want als u ook maar iets voor voetbal voelt beseft u welke belangrijke woorden aan het papier zijn toevertrouwd; nogmaals; welke landen zullen onze tegenstanders zijn in West-Duitsland?
Maar alle gekheid op een stokje we weten het. Zaterdagavond 5 januari werd in Frankfurt de loting verricht voor de finalepoules van de WK voetbal die deze zomer in West-Duitsland wordt gehouden. En aan alle spanning is een eind gekomen, Nederland dat niet tegen de verwachting in de eindronden haalde, krijgt te maken met Bulgarije, Zweden en Uruquay. Zo op het oog een gemakkelijke loting; tenminste als we de perscommentaren en commentaren van de voetballers die in aanmerking komen voor West-Duitsland mogen geloven. Ach natuurlijk had het beter gekund. Wat denkt u van een Zaïre. Nu wil ik niet denigrerend over de voetbalcapaciteiten van die jongens uit voormalig Belgisch Congo spreken, maar als we ze bij ons in de poule hadden getroffen dan was het toch niet zo heel moeilijk geweest om ze even te laten zien hoe in Nederland gevoetbald wordt. Daarnaast leek ook de ploeg uit Australië een zwakke broeder; echter verder weet ik het niet. Het is nu eenmaal zo dat alles en iedereen die de finalepoule haalt er gebrand op is om zo ver mogelijk te komen. En we weten dat het verleden wel degelijk vreemde capriolen te zien heeft gegeven. Om uw geheugen even op te frissen. Weten we het nog? Het gebeurde in Liverpool tijdens de finales van de WK 1966 in Engeland. Portugal, in die jaren een van de sterkste voetballanden van Europa leek het zeer gemakkelijk te krijgen tegen Noord Korea. Wie had in vredesnaam van Noord Korea gehoord. Weliswaar waren ze via de Aziatische poule doorgedrongen tot Engeland, maar ach, verder, nee verder zouden die Koreaantjes nooit komen. Wel, het liep geheel anders. Binnen een half uur stond Eusebio met zijn makkers op een hopeloze 3—0 achterstand en dankzij de inspanningen van een Eusebio, die toen net zo'n grote hoogte bereikte als Johan Cruyff nu haalde Portugal de reis wel. De overwinning was moeizaam, 4—3, en na afloop sprak een ieder die ook maar enigszins verstand van voetbal had: „Je mag een tegenstander hoe onbenullig ook nooit onderschatten."
Wel, deze wijsheid is zo oud als de voetbalsport zelf. Vandaar dat ik zeg; al dat hoezee-geroep over die gunstige loting vergeet het maar. Eerst zien en dan praten.
„We gaan naar München, we gaan naar München". Nauwelijks had Nederland zich via onze beminde Zuiderbuur België gekwalificeerd of de liedjes vlogen de ether in.
Met een variant op het wereldberoemde lied „We gaan naar Rome, we gaan naar Rome", gezongen door Bob Scholte werden we door de platenindustrie al in stemming gebracht. Maar is die stemming nou wel juist. Tenslotte zijn we nog helemaal niet in München, want daar wordt op 7 juli pas de finale en de halve finale gespeeld. Vandaar dat het zinvol is om eerst maar eens de kwaliteiten en capaciteiten van onze eerste tegenstanders Zweden, Bulgarije en Uruquay te bekijken.
Laten we voor onze eerste tegenstander het dichtst bij huis blijven en onze blik op het Noorden richten. Hoewel Zweden toch meer als schaatsnatie bekend staat moeten we eerlijkheidshalve zeggen dat Zweden, zeker in de na-oorlogse periode vele tientallen bekende voetballers heeft opgeleverd. Toen in Nederland slechts op beperkte wijze over betaald voetbal werd gesproken en sommige KNVB-bestuurders er hardop iets over durfden te zeggen, werden talentvolle Zweedse amateurs al naar het buitenland gelokt. Bekende namen, wel die zijn er: Nordahl, Hamrin, Lundquist en nog een paar van die putjesscheppers. Zweden heeft er altijd dik in gezeten, alleen bleven die koele Noorderlingen het amateurisme trouw, al zijn ze daar ook sinds een paar jaar op semi-professionalisme overgestapt. Wel die Zweedse tegenstander van dit moment kennen we maar al te goed. Hier in Nederland nota bene spelen twee Zweden die ook het geel-blauw van hun eigen land verdedigen; Edström en Nordquist, beiden spelend voor PSV. Naast dit duo dat in december in Gelsenkirchen de plaats in West-Duitsland verzekerde via een overwinning in de beslissingswedstrijd tegen Oostenrijk, is een andere Zweed nog bekender in Nederland. Die Zweed is en ik geloof dat iedereen zijn naam kent: Ove Kindvall. Ove Kindvall die naast zijn prestaties in Feyenoord en zijn doelpunt dat Feyenoord in de finale om de Europa Cup tegen Celtic in 1970 de Europa Cup bezorgde, ook onsterfelijk beroemd werd omdat Herman Kuiphof zijn naam altijd op zijn Zweeds uitsprak, is voor ons verreweg de bekendste Zwe[illegible] van dit moment. Wel Ove Kindvall gelooft allerminst dat Zweden het onderspit delft tegen Nederland. In een recentelijk interview verklaarde hij: „Juist omdat we allemaal zo bekend zijn met het Nederlandse voetbal levert een wedstrijd tegen Nederland minder problemen op dan tegen een ander. We kennen gewoon alle specifieke capaciteiten van de Nederlandse spelers. Dan ga je met veel meer zelfvertrouwen het veld in. Daarom zie ik het best zitten. Ik moet nog zien dat Nederland over ons heen walst. Geen wedstrijd is verloren voordat het laatste fluitsignaal is gegeven."
Het is voor de vierde keer na de Tweede Wereldoorlog dat Zweden zich heeft geplaatst voor de eindronden van de WK. En dat is geen sinecure. Dat bewijst dat Zweden door de jaren heen talent in huis heeft hetgeen min of meer onbewust door Nederland wordt bekend omdat we hier gebruik maken van Zweedse krachten.

Ja en dan zakken we zuidelijker in Europa. Bulgarije is de volgende kandidaat die het Nederland in West Duitsland moeilijk kan maken. Kort geleden nog verslikte Ajax zich in de landskampioen van Bulgarije en werd door CSKA Sofia, de legerploeg, gewipt voor de Europa Cup. Reden tot huilen in Nederland, zeker omdat twee jaar eerder datzelfde CSKA door Ajax nog moeiteloos geklopt werd. Maar goed we hadden

een excuus; bij Ajax speelde geen Johan Cruyff mee en dat scheelde immers een slok op een borrel. Toch zijn die Bulgaren praktisch iedere keer van de partij als de wereldtitel op het spel staat. Een van de bekendste Bulgaarse spelers wiens naam ook tot in Nederland was doorgedrongen, was die van Asparouchov. Asparouchov, een slanke jonge aanvaller die geweldig gemakkelijk doelpunten kon maken leeft echter niet meer. De jonge Bulgaar die het idool van alle Bulgaren was reed zich twee jaar geleden dood. Ook voor hem, en dat in een Oosteuropees land, was de weelde te groot geworden en ging hij ten onder aan de privileges die sterren op welk gebied dan ook, waar ter wereld dan ook bezitten. En met de dood van Youri Asparouchov ontstond in Bulgarije meteen een levensgroot probleem. Opeens waren de Bulgaren hun succesvolste schutter kwijt, opeens merkten de Bulgaren dat iedere voetbalploeg hoe kunstig ook geformeerd een schutter nodig heeft.

Maar Mladinov, de Bulgaarse coach bezit wel een ijzeren verdediging en op die verdediging kan Nederland zijn tanden stuk bijten.

Rest mij de derde kandidaat die zeker ten koste van alles een plaatsje bij de laatste acht wil veroveren: Uruquay.

Het voetbal in Zuid Amerika is niet meer van die klasse die we de laatste tien jaar gewend zijn. Alleen Brazilië en enkele clubteams in Brazilië en Argentinië hebben de laatste jaren voor opvallende successen gezorgd. Uruquay dat tweemaal wereldkampioen voetbal was, in 1930 en 1950, zit echter ook financieel aan de grond. Het betaalde voetbal is op sterven na dood en de corruptie viert hoogtij. Talentvollle spelers verdienen hun boterham elders en ook met het terughalen van deze „sterren" voor de voorronde waren de resultaten onopvallend. Een beter doelgemiddelde op Columbia en Equador hield Uruquay in de eindstrijd. Ja en dat is toch geen resultaat om over naar huis te schrijven. Maar, en ik stel dat met grote zekerheid: vergis je nimmer in een Zuidamerikaanse voetballer. Ze zijn tot de raarste capriolen in staat. Als het niet met voetballen lukt dan schotelen ze je zeker iets anders voor. Vandaar dat ik zeg, na deze summiere opsomming en doorlichting van de eerste drie tegenstanders van Nederland; wees op uw hoede.

Daar komt nog een ander punt bij. Ik heb namelijk weinig vertrouwen in de algehele begeleiding van het Nederlands elftal. Het heeft weinig zin om de hele affaire nogmaals te schetsen, maar één ding is zeker: het loopt niet gesmeerd met het „drum en dran" van onze Oranje-ploeg. En dr. Fadrhonc die mag blijven, ondanks het feit dat vele spelers uit de Nederlandse selectie hem reeds hebben laten vallen is één van de zwakste zetten van dit sectie bestuur betaald voetbal. Als ik Fadrhonc zie of hoor dan krijg ik altijd een beetje medelij met hem. Geen man van wie je zegt: dat is er één die pal staat. Een nerveuze, overigens aardige man die het allemaal even mooi vindt als er maar geen ruzie in de tent komt. Kijk en dat moet nou wel eens gebeuren. Het kan toch geen kwaad als mensen elkaar de waarheid zeggen. Zeker niet als de belangen zo groot zijn. Daarom zie ik het op dit moment nog niet zo zitten met het Nederlands elftal in West-Duitsland. Ook al hebben we Cruyff, één zwaluw maakt nog geen zomer. Oké u mag me op mijn vingers tikken als ik te somber ben geweest. Echter in deze sombere wintermaanden wilde ik een te groot optimisme duidelijk de kop indrukken. Op 7 juli als de finale gespeeld wordt weten we wie gelijk had.

WIM JESSE

De verbijsterende opmars van John McLaughlin

In september 1968, tijdens een van de allereerste „Jazz in Paradiso"-avonden in Amsterdam, trad een groepje Nederlandse avant-gardisten onder wie Han Bennink op met een buitenlandse gast in hun midden: gitarist John McLaughlin uit Engeland. McLaughlin was voor het Paradiso-publiek op dat moment een volslagen onbekende. De enige aanbeveling die hij meebracht was dat hij midden in een Europese toernee met de Duitse jazz-avant-gardist Gunter Hampel zat.

Ik herinner me nog dat McLaughlin's bijdrage aan dit overigens zeer memorabele jazzgebeuren het publiek grotendeels totaal onverschillig liet. Er stonden immers wel belangrijker musici op het podium: Han Bennink! Willem Breuker! Arjen Gorter! Peter Bennink!

Ruim vijf jaar later moeten Bennink, Breuker en al die anderen nog altijd hard sappelen om zich met avant-garde-jazz een minimum-bestaan te veroveren. McLaughlin is inmiddels een ster van welhaast kosmische afmetingen geworden. December vorig jaar won hij voor de tweede achtereenvolgende keer liefst vier categorieën in de populariteitsverkiezing van het in commercieel opzicht nog altijd toonaangevende Amerikaanse jazz-rock-blad Down Beat.

McLaughlin is volgens de Down Beat-lezers de beste gitarist van de wereld; zijn LP's waren zowel in 1972 als in 1973 zowel jazz-album als pop-album van het jaar; en zijn Mahavishnu Orchestra prolongeerde de titel van beste rock-pop-blues-groep.

In McLaughlin's verbijsterende opmars naar roem en rijkdom heeft behalve uiteraard een flinke dosis geluk vooral trompettist Miles Davis een beslissende rol gespeeld. Davis' Engelse bassist Dave Holland nam begin 1969 een in Londen opgenomen plaat van McLaughlin mee naar New York en liet die aan Miles' drummer Tony Williams horen. Deze laatste stond net op het punt om een eigen groep te organiseren en liet McLaughlin onmiddellijk overvliegen om hem in zijn Tony Williams' Lifetime op te nemen.

Dat was al een flinke sprong voorwaarts, maar nog veel belangrijker was dat Miles Davis zelf McLaughlin al op zijn tweede dag in New York mee liet spelen op de LP „In a silent way". En dat Davis-album zou, hoezeer je ook over de muzikale betekenis er van kunt twisten, in elk geval de stoot geven tot de nog steeds niet uitgewoede rockjazz-rage.

McLaughlin speelde ruim een jaar lang in de rockjazz-groep van Tony Williams en bleef tegelijkertijd meewerken aan elk volgend Miles Davis-album: „Bitches Brew", „Jack Johnson", „Live-Evil". In dezelfde periode bekeerde hij zich tot de meditatie-leer van de Indiase wijsgeer Sri Chinmoy, die Mc Laughlin een nieuwe naam gaf: Mahavishnu. Dat werd ook de naam die hij koos toen hij ten lange leste een eigen groep oprichtte: het „Mahavishnu Orchestra".

De samenstelling van dit kwintet symboliseerde overduidelijk de muzikale bedoelingen van McLaughlin: de Tsjechische pianist Jan Hammer kwam voort uit de jazz, de Amerikaanse violist Jerry Goodman uit de pop-groep Flock, de Britse bassist Rick Laird had jaren eerder met McLaughlin samengespeeld in de Londense rhythm-and-blues groep van Brian Auger, en drummer Billy Cobham had met Horace Silver, Miles Davis, James Brown en Carla Thomas een achtergrond in zowel jazz, rock als soul.

Tot dusverre nam de Mahavishnu-band drie LP's op, die evenzovele wereldsuccessen zijn geworden: „The Inner Mounting Flame" (CBS S 64717), „Birds of Fire" (CBS S 65321) en vorig jaar augustus tijdens een concert in het New-Yorkse Central Park het recentste album „Between Nothingness & Eternity" (CBS S 69046). McLaughlin, Hammer en Cobham zijn bovendien te horen op „Love Devotion Surrender" (CBS S 69037), een co-produktie van McLaughlin en de eveneens discipel van Sri Chinmoy geworden popgitarist Carlos Santana.

Wie McLaughlin's platen, zoals ik, gaat beluisteren gewapend met een menigte aan reserves (tegen de rockjazz in het algemeen en de activiteiten van Miles Davis en zijn volgelingen in het bijzonder, tegen muziek waarin de kunstenaar kond wil doen van zijn in Oosterse mystiek gevonden zieleheil etc.), die moet om te beginnen erkennen dat de musici onmiskenbaar grote kwaliteiten hebben.

McLaughlin is een razend virtuoos gitarist, Cobham een intelligente, puntig en exact spelende slagwerker, en het kwintet maakt in zijn vertolkingen een effectief gebruik van maatsoort- en tempowisselingen, vooral in de vroegste opnamen (de latere stukken worden gaandeweg overheerst door een monotone harde blues-dreun die het geheel er in ritmisch opzicht niet boeiender op maakt).

Maar er ontbreken een aantal elementen die voor de muziekbeleving van een (lees: deze) jazzliefhebber essentieel zijn: de muzikale verbeeldingskracht in de improvisatie, het vormgevoel in de solo-opbouw, en vooral het op persoonlijke expressie gebaseerde emotionele contact met de luisteraar. Daarbij maakt het weinig verschil of het compositorische materiaal afkomstig is van McLaughlin of Hammer zelf, van Miles Davis of, zoals op de LP met Santana, van wijlen John Coltrane.

BERT VUIJSJE

Adres redactie en administratie:
Bureau Hoofdraadsman,
Coornherthuis,
Hoofdstr. 84, Driebergen
Telefoon 03438-2878
Redacteur A. Zoetebier
Hoofdraadsman

EGO

MAANDBLAD VAN DE HUMANISTISCHE GEESTELIJKE VERZORGING VOOR MILITAIREN. Nr. 3 - MAART 1974 - 13e JAARGANG

Abonnementsprijs ƒ 6,— per jaar, te storten op postgirorekening 480414 t.n.v. Hoofdraadsman Humanistische Geestelijke Verzorging te Driebergen. Militairen ontvangen het blad op aanvraag zonder betaling.

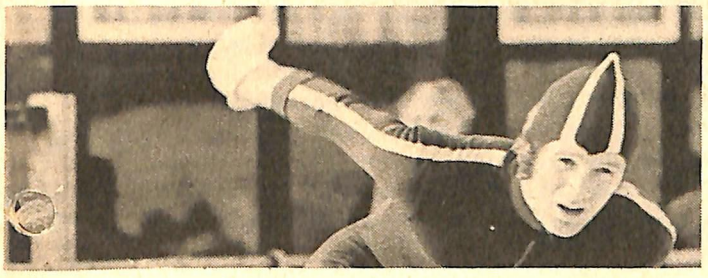

DE COUP WAS COMPLEET

...maar slaagde niet. Amateurs wonnen het. Wim Jesse pagina 11.

EEN AVONDJE CONTRAST

Met je beste vriend naar de ene, met de beste vriendin naar de andere film. P. Morée pagina 6.

IEDEREEN IS TEGEN MARTELEN

Gebeurt het werkelijk alleen ergens anders? Casper Vogels richt er de schijnwerper op. Pagina 3.

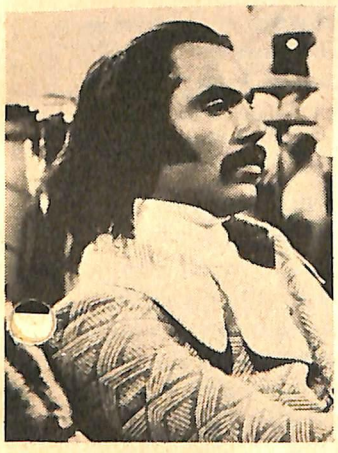

ZWARTE FILMS

De niet-blanke film in opmars. P. Morée pagina 7.

ROTTERDAM KUNSTSTAD NR. 1

De niet zo bekende kant van de bekende stad wordt door Rien Robijns naar voren gehaald op pagina 8.

Vaste medewerkers:

Wim Jesse
Peter J. Morée
Rien Robijns
Bert Vuijsje
Dick Zaal